

Framing the Early Middle Ages

Metodologie

Geografická a politická situace

Chris Wickham

- profesor historie na Oxfordské univerzitě
- zabývá se především sociální a ekonomickou historií raného středověku
- neo-marxista
 - Marxova zásadní teze: každý jedinec a s ním i celá společnost musí neustále zabezpečovat svou vlastní životní reprodukci → způsob výroby v materiálním životě podmiňuje společenský, politický a intelektuální proces obecně → prvořadou otázkou je způsob, jakým způsobem získává jedinec či společnost prostředky ke své reprodukci → historický materialismus
 - podle Jacques Le Goffa byl marxismus, vedle systému Maxe Webera, jediným souvislým myšlením o dějinách ve 20. stol.
 - podle Michela Foucaulta jisté pro historika zásadní otázky dosud nelze zformulovat jinak než na základě marxismu
 - pro marxismus je charakteristický zájem o struktury, oblast techniky a materiální aktivity (za marxistického archeologa je někdy označován např. i E. Neustupný)
 - zcela **odmítnout** (!!)) je nutné marxismus pokleslý a deterministický, který vidí v dějinách předem danou logiku nebo vyšší smysl (např. marxismus-leninismus)

Bádání o raném středověku v Evropě

- během posledních třech desetiletí prošlo transformací
- zabývá se jím stále více lidí, zvláště archeologické poznání se zdeseti- až zestonásobilo
- badatelská komunita je více mezinárodní, bohužel opravdová internacionální spolupráce je zatím nedostatečná
- badatelé jsou příliš zaměřeni na problematiku vlastní země a národa – pokud někde studuje dějiny jiné země je často místní badatelskou komunitou ignorován (u nás např. Ch. Bowlus, Eggers)

Bádání o raném středověku v Evropě

- chybí nová interpretační paradigmatata
- velmi vlivné jsou stále práce, které vznikaly ve 20. letech 20. stol. (Henri Pirre, Alfons Dopsch)
- z hlediska sociální a ekonomické historie lze z novějších autorů jmenovat Richarda Hodgese a Michaela McCormicka

Časové a geografické vymezení knihy

- mezi léty 400 – 800
- zachycuje Římskou říši před krizí, její krizi a zrod středověké Evropy; rok 800 je zvolen pouze arbitrárně
- je pojednáváno území západní Evropy a Středomoří, vesměs (bývalá) Římská říše a její provincie
- pro srovnání je zahrnuto i Irsko a Dánsko, odkud známe množství archeologických nálezů
- slovanské země z bývalých provincií (Balkán) i mimo (naše země) nejsou do práce zahrnuty kvůli jazykové bariéře (!)

Hlavní témata knihy

- formy raně středověkého státu (především způsob jeho financování)
- aristokracie (především zdroj jejího bohatství)
- rolnictvo a struktura lokálních venkovských komunit
- městská společnost a její ekonomika
- směna a její sítě
- minimum vyprávění politických událostí (jen v úvodních kapitolách)
- diskontinuita x kontinuita mezi antikou a raným středověkem

Metoda práce – komparativní analýza

- z každého regionu jsou vybrány případové studie (case study) k jednotlivým tématům → na jejich základě se Wickham snaží izolovat trendy působící v každém z regionů a ty následně komparovat mezi sebou → lze tak dojít k určitému zobecnění (generalizaci), které ovšem vychází z regionální různorodosti
- metoda komparativní historie byla propagována např. i významným francouzským historikem J. LeGoffem
- komparativní historie umožňuje jako jediná postihnout globálnost a zaznamenat pravidelnost na jedné straně a respektovat jedinečnost a hru náhody na straně druhé
- Wickham se snažil v každém z vybraných regionů řešit tu samou sadu otázek stejným způsobem a vycházet při tom z původních psaných pramenů i archeologických zpráv; až posléze přihlédl k sekundární literatuře

Metoda práce - pojmosloví

- komparativní analýza vyžaduje standardní slovník pojmů
- historiografie používá bohužel nepříliš jasné definované pojmy z obecného jazyka bez větší sebereflexe (archeologie také) – ty samé pojmy tak mohou v různých zemích a dokonce i u různých badatelé znamenat něco jiného
- při použití nového termínu (i když zdánlivě známého z obecného jazyka – např. stát, město, vesnice, kmen, majetek, šlechta) musí být vysvětleno, co se jím míní

Metoda práce – Weberovský ideální typ (ideal type)

- Max Weber (1864-1920) nar. v roce v Erfurtu, profesor v Heidelbergu
- byl pozorně studován i našimi historiky (Josef Pekař, Josef Válka) i filozofy (Jan Patočka)
- přerodový myslitel, tzv. buržoazní Marx → jeden ze zakladatelů vědecké sociologie
- zabýval se povahou pojmů, jimiž může být náš poznávací zájem realizován → byl nominalistou → pojmy jsou pro něj badatelskými konstrukcemi → nazýval je IDEALNIMI TYPY

Metoda práce – Weberovský ideální typ (ideal type)

- jediný možný prostředek společenskovedního a historického poznání
- vnitřně jednotné a bezsporné obrazy/konstrukce získané myšlenkovým stupňováním určitých prvků skutečnosti (srovnej Neustupného model)
- je selektivní → opomíjí to, co pro nás není z nějakého důvodu důležité
- jde o čistě badatelský prostředek → tento jednotný myšlenkový obraz ve své ideální úplnosti a čistotě v realitě nikdy neexistoval
- zjišťujeme pouze, jak se realita v každém jednotlivém případě onomu ideálnímu obrazu blíží či jak je mu vzdálená
- ideálním typem může být např. stát, kapitalismus, „existují ideální typy nevěstinců právě tak jako ideální typy jednotlivých náboženství“
- při konkrétním empirickém výzkumu hledáme jak varianty určitého ideálního typu v různých historických a geografických souvislostech, tak odchylky od něj (které jsou zvláště zajímavé)
- ideální typ nemůže být nikdy empiricky vyvrácen (jako třeba hypotéza v popperovské hypoteticko-deduktivní metodě), může být pouze průběžně korigován, doplňován a zpřesňován na základě dostatečně zobecněných poznatků empirického bádání

Metoda práce – archeologie

- Wickham pracuje na historika neobvykle často s poznatky archeologie
- archeologické poznatky po něj představují zvláště dobrý rámec pro širokou nadregionální komparativní analýzu - např. výrobní technologie, které archeologie studuje, se šíří bez ohledu na kulturní bariery
- Wickham pracuje např. s distribucí keramiky či technologií její výroby

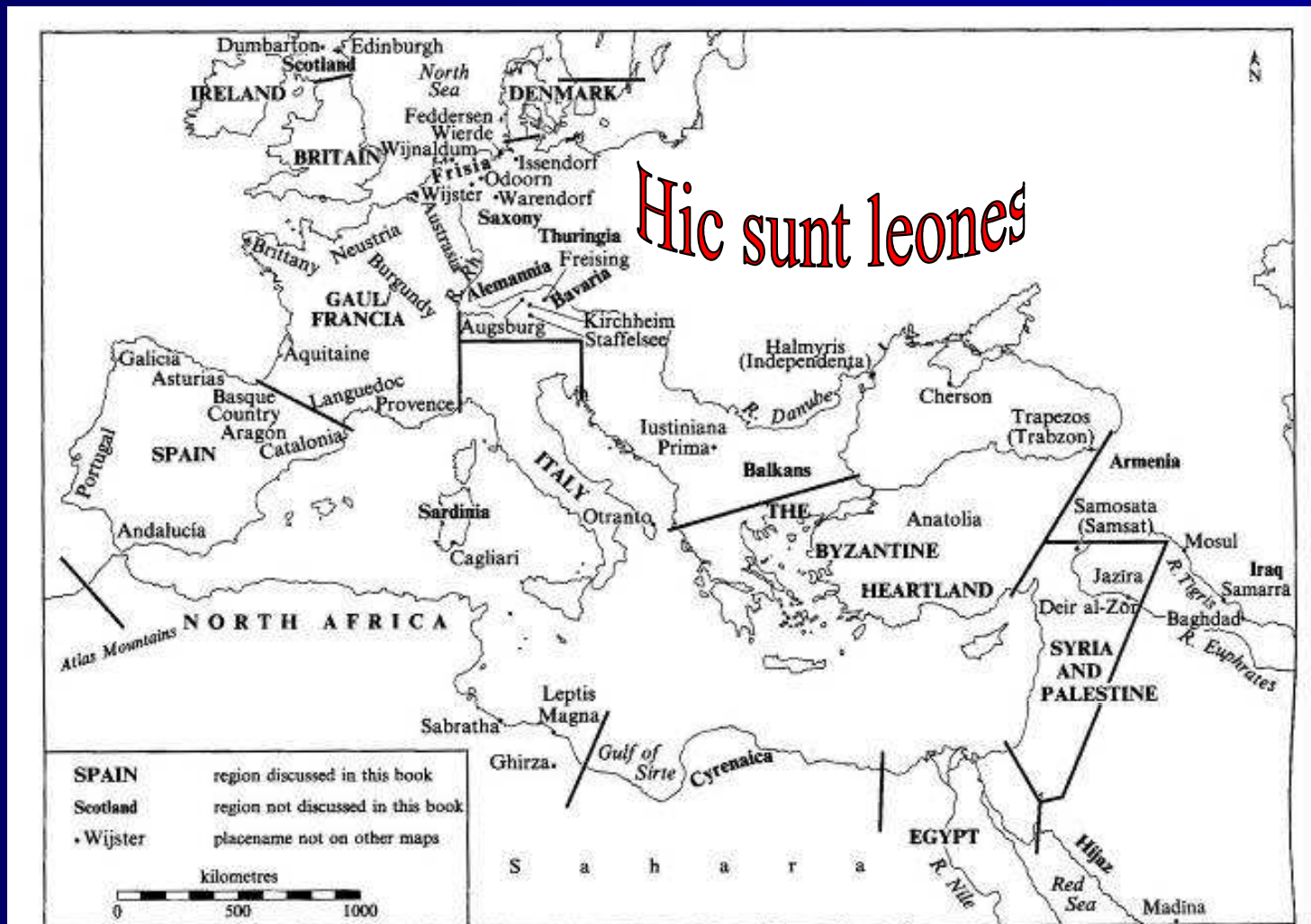
Metoda práce – sociální teorie

- Wickham pracuje na historika neobvykle často se sociálními teoriemi
- zabývá se otázkou jak funguje společnost jako systém
- pracuje např. s teorií katastrof a kolapsy společností

Geografická a politická situace raně středověké Evropy

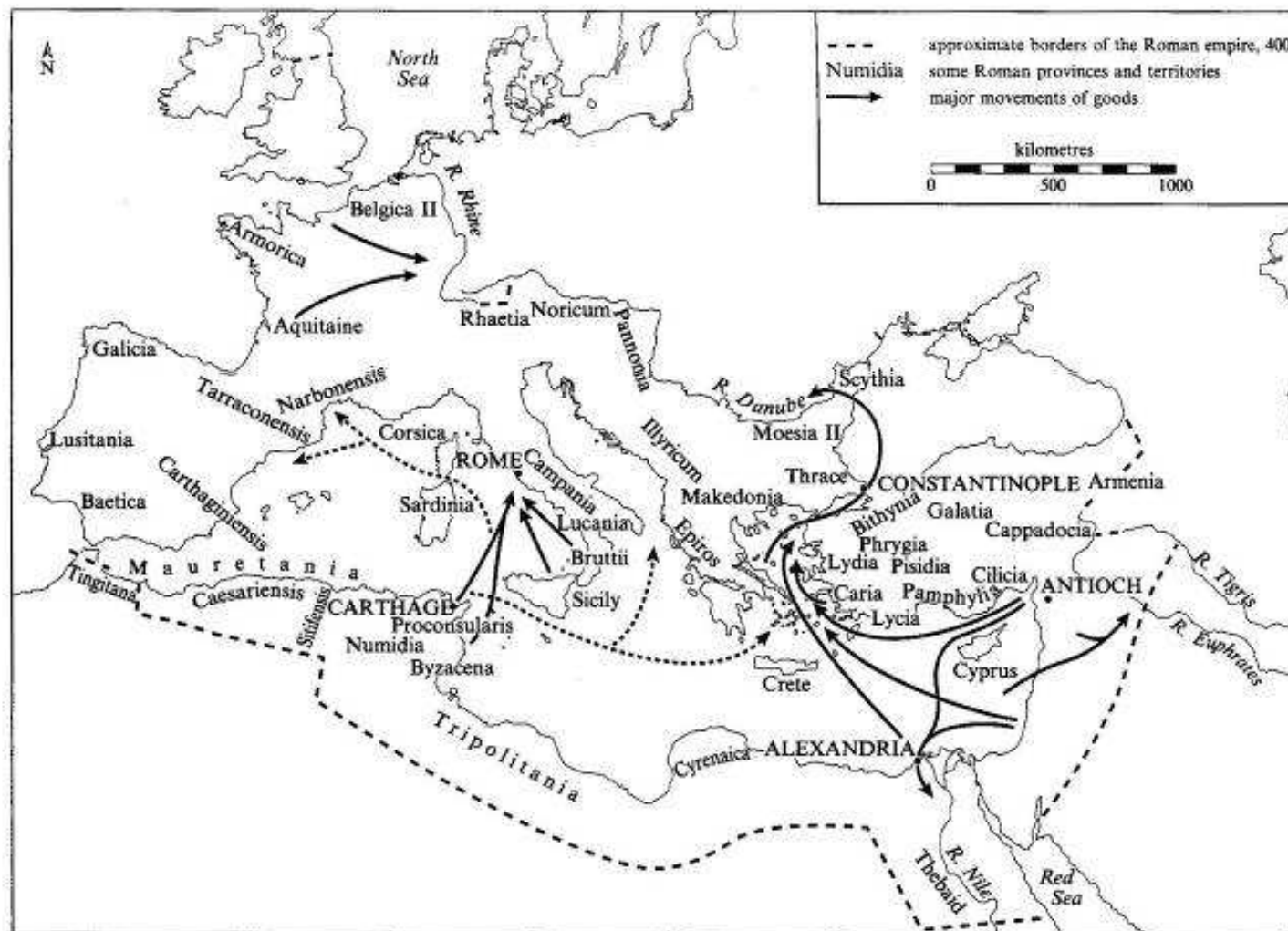
400 – 800 n.l.

Středomoří a západní Evropa

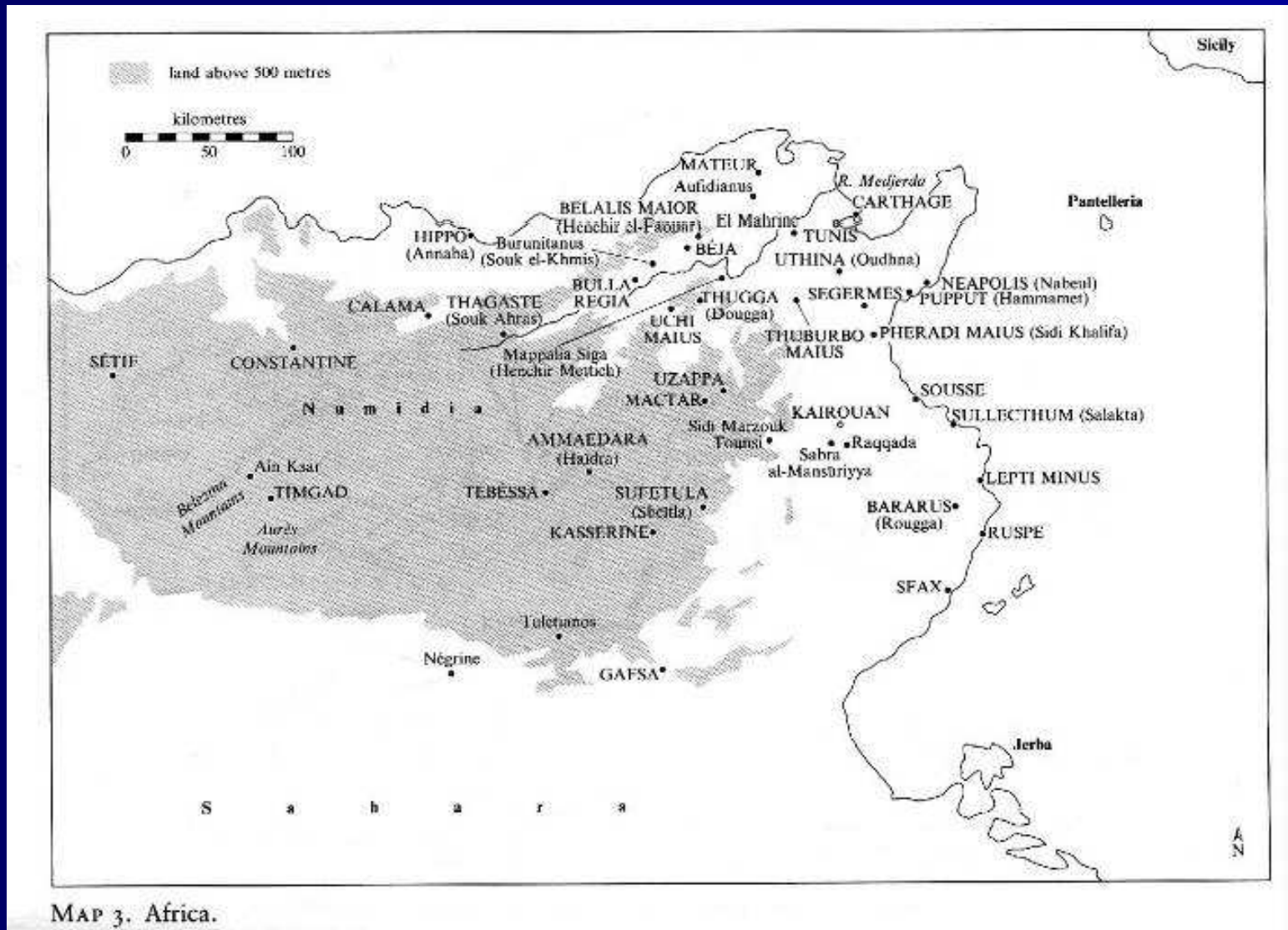
MAP 1. The regions discussed in this book and other placenames.

Římská říše okolo 400

MAP 2. The Roman empire in 400.

(Post-)Římská Afrika

MAP 3. Africa.

(Post-)Římská Afrika

- středomořské pobřeží západní Afriky severně od Sahary; většinou ohraničeno pohořími
- dvě římské provincie Proconsularis a Byzacena – dnes Tunis a východní Alžírsko
- Proconsularis (s městem Kartagem) zaměřeno na obilnářství; velmi urbanizované
- Byzacena – podstatně sušší, zaměřeno na výrobu oleje z oliv
- druhý největší zemědělských nadvýrobek v říši (po Egyptu)
- kontrast mezi usazenými zemědělci na pobřeží a saharským nomadismem → zřejmě jediný region říše, kde v post-římském období zcela zanikl usedlý zemědělský způsob života

(Post-)Římská Afrika

- v období pozdní antiky jeden z hlavních zdrojů zemědělských i řemeslnických produktů (viz africká terra sigilata), kterými byl zásobován přímo Řím
- byl to prosperující antický svět → ukončeno VANDALY
- Vandalové obsadili africké provincie v období od 429/439 až 534
- Vandalové založili v Africe samostatné království, které již Římu neplatilo daně → to vyvolalo finanční krizi
- Vandalové poraženi byzantským vojevůdcem Belisariem 534 (viz Prokopios) → Afrika platí daně do Konstantinopole
- nájezdy Arabů z Egypta (647) → ztráta provincie Byzacena a začátek konce byzantské Afriky → mocenské vakuum využívají Berberři
- 670 – 698 (obsazení Kartága) Arabové dobývají Afriku → konec severoafrické prosperity

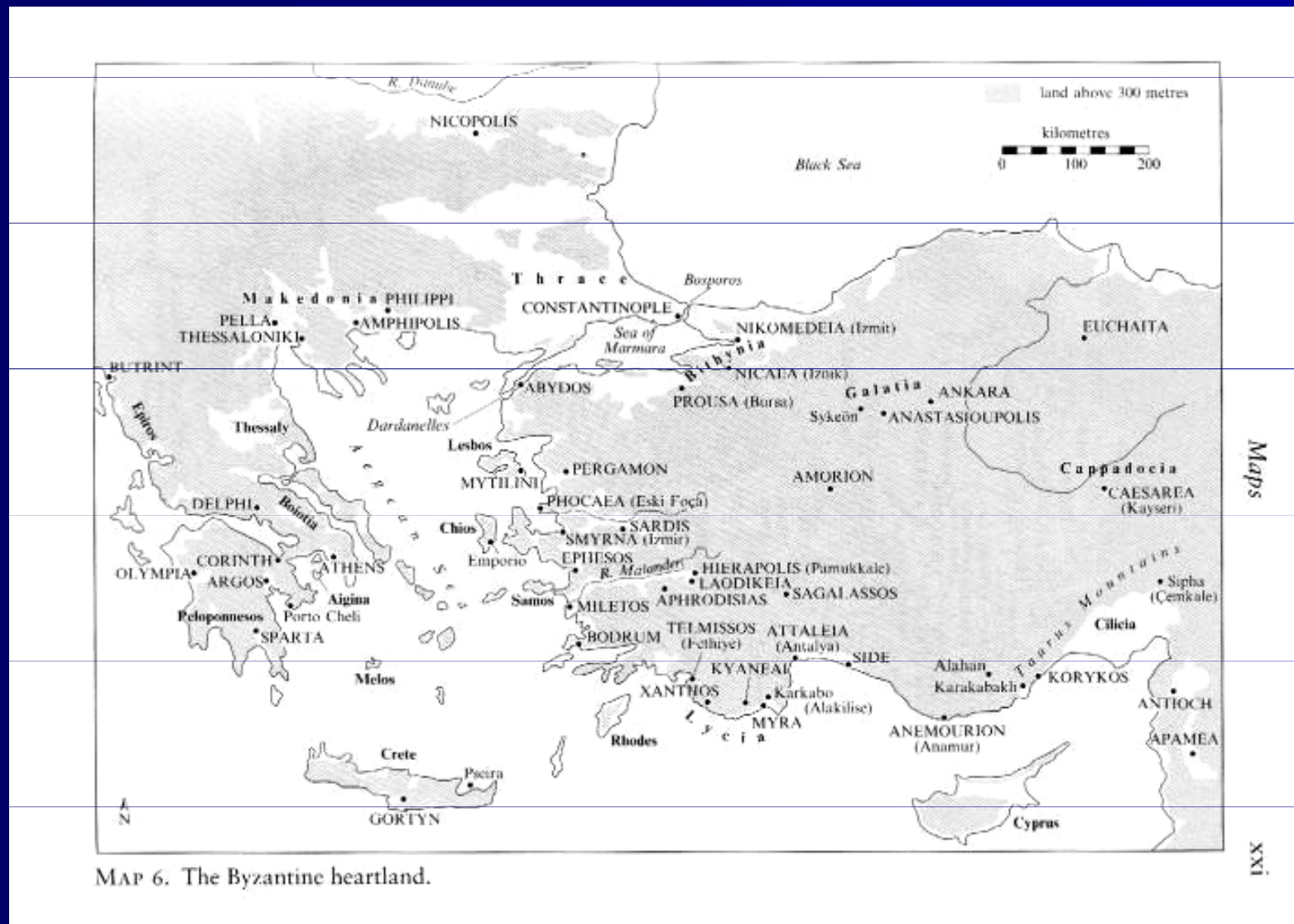
Egypt

- fakticky jde jen o nesmírně bohatý pruh země kolem Nilu táhnoucí se od Káhiry do Asuánu
- zemědělsky dvojnásobně plodnější než Evropa
- obrovský nadvýrobek obilí, který byl vyvážen → hlavní zdroj zemědělských produktů v říši
- nejlépe dokumentovaný region v období 500 – 800 díky papyrům; raně středověká archeologie však nepříliš rozvinutá
- 618-619 obsazen Peršany
- 30. léta 7. stol. obsazeno Byzantinci (Roman)
- 639-642 dobyto Araby
- písemné prameny v řečtině, později v arabštině a kopštině
- postupná islamizace až v 9. – 10. stol.

Palestina a Sýrie

- východní pobřeží Středozemního moře (Levanta)
- hlavně nesmírně bohatý pruh při pobřeží s bohatými městy jako Gaza, Caesarea, Antiochie aj.
- v zázemí hory a poušť
- poušť mezi Sýrií a Mezopotámií byla v 5. až 6. stol. kontrolována arabskými kmeny, které v té době byly v klientském vztahu s východořímskou říší a Peršany
- v pozdně římské období velmi prosperující urbanizovaný region → další rozvoj za vlády Justiniána (527-565)
- válka s Persií → po roce 550 postupný ekonomický úpadek regionu
- po roce 636 obsazeno Araby → centrum Umájovců → hlavní město Damašek

Byzanc a okolí

Byzanc a okolí

- 324 založení Konstantinopole → v 5. stol. již 0.5 milionu obyvatel
- východořímská říše okolo 400 politicky stabilní a fiskálně integrovaná struktura → v 5. stol. dosahuje vrchol ekonomické prosperity
- okolo roku 565 za vlády Justiniana ovládá východořímská říše skoro celé Středomoří
- problémy přicházejí s narušením vojenské rovnováhy mezi Byzancí a Persií → války vrcholí roku 627 obležením Konstantinopole
- ani východořímská říše ani Persie není schopna po roce 634 odolávat expanzi muslimizovaných Arabů → území východořímské říše zůstalo omezeno na její centrum – Egejdu, pobřežní oblasti Recka a Anatólii
- Egejské a Marmaské moře přírodně chráněný subregion s jednoduchou námořní komunikací → Dardenely → Bospor → Černé moře
- řecké a turecké pobřeží bohaté x rozsáhlé a chudší vnitrozemí
- Egejda postižena v 7. stol. systémovou krizí a deurbanizací, vnitřní Anatólie ekologicky chudobná a ničená vojenskými nájezdy

Byzanc a okolí

- nová struktura Byzance po roce 718 (druhé arabské obležení) za císaře Lea a jeho syna Constatina V → kontinuálně fungovala až do 12. stol.
- Byzanc vysoce centralizovaným státem, jehož ochrana byla zajišťována regionálně organizovanou armádou, která byla kontrolována prostřednictvím financování z centra a speciálně vycvičenými jednotkami (tagmata) z Konstantinopole
- zvláště důležité bylo chudé anatolské vnitrozemí, které tvořilo ochranou zónu proti kalifátu
- dlouhodobé napětí mezi spíše civilním centrem a militarizovanými provinciemi
- přes krizi 7. stol., teritoriální ztráty a velké vojenské prohry se nakonec z Byzance stal v 9. stol. konsistentní a prosperující politický útvar
- byzantská archeologie v Turecku velmi málo rozvinuta
- pozdně římské a byzantské písemné prameny také omezené, především narativní, teologické a právní – pochází hlavně z centra, z provincií jen několik hagiografií

Italie

MAP 7. Italy.

Itálie

- poloostrov – prosperující nížiny a vysočiny v západní polovině → písčité Toskánsko, vulkanické Lazio a Campanie x chudobné centrální pohoří x zemědělsky relativně bohatý sever ale již vně mediteránního světa + Sicílie – obilnice Itálie
- uměle nabotnalý Řím (1 mil. obyvatel v 1. stol. x 0.5 mil. v 5. stol. → druhé největší město v Evropě po Konstatinopoli)
- rozsáhlá komunikační síť s centrem v Římě → po pádu říše z části zaniká
- ztráta provincií a jejich daní (hlavně Afrika) → demografický propad (hlavně Řím)
- města na severu: Miláno a hlavně Ravena (od 402) vládní centra západořímské říše

Italie

- po zániku západořímské říše (476) vládla různých vojevůdců:
 - Theodrich Amal – ostrogótská perioda (490-552); poslední období římského stylu života
 - Langobardové (od 568) – neobsadili nikdy celou Itálie, velmi chaotické a desintegrované vládnutí → fragmentarizace moci (až do roku 1870 neovládal celou Itálii jediný vládce)
 - významné části Itálie byly ovládány Byzanci, hlavně některé pobřežní oblasti a velká města jako Řím, Neapol, Benátky (zčásti ovšem velmi autonomní)
 - 773/4 dobývají velkou část Itálie (po Řím) Frankové v čele s Karlem Velikým
- pro Itálii disponujeme řadou pramenů; zvláště dobrá je archeologie a dialog archeologů s historiky

Španělsko

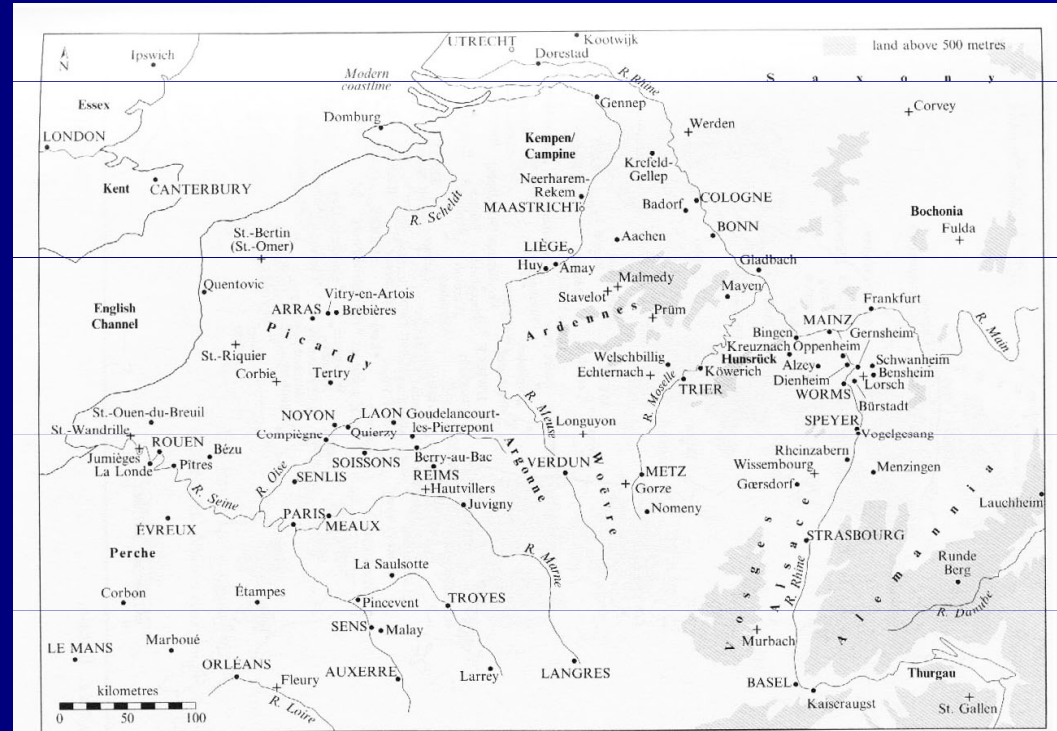
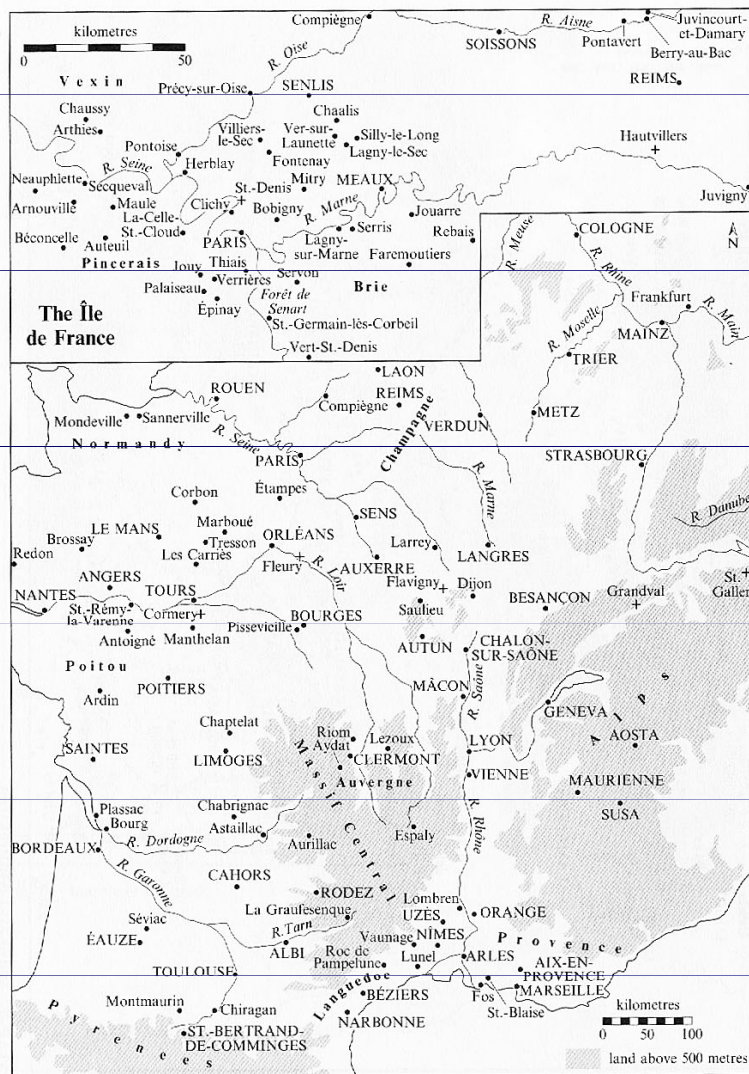

MAP 8. Spain and Mauretania.

Španělsko

- velmi rozsáhlé poměrně nehostinné vnitrozemí s převahou pastevectví; rozdělené horami → logistické bariéry
- chudobný a marginální sever x poměrně romanizované středomořské pobřeží (nejlépe archeologicky poznané, celkově však archeologie slabá)
- pozdně římské Španělsko je velmi málo známé; podle archeologických pramenů však poměrně prosperující
- 409 začíná germánská invaze → Vandalové a Svébové
- od 456 pronikají z Akvitanie Vizigóti → od 80. let kontrolují významnou území – v roce 560 jsou to však 2/3 možná i méně
- mezi 554-628 drží středomořské pobřeží východořímská říše
- Leovigild (od 569) sjednocuje vizigótské Španělsko → hlavním městem Toledo
- pozdně vizigótské Španělsko, podle písemných pramenů zdánlivě silné, se však po nárazu Arabů a Berberů v roce 711 (tradiční počátek středověku ve Španělsku) rozpadá do několika částí
- vzniká arabské Španělsko (al-Andalus) s centrem v Córdobě – v 8. stol. vnitřně poměrně nestabilní
- Katalánie byla okupována Franky
- Španělsko velmi nejednotné území

Franská Galie a okolí

Franská Galie a okolí

- Galie velkým zemským masivem, zčásti poměrně nízko položeným, která vybíhá do předhůří Alp
- neexistují zde žádné velké komunikační bariéry a celé území od Rýna až po Pyreneje lze poměrně snadno kontrolovat
- územím protékají důležité řeky
- ke středomořskému světu patří pouze jižní část území
- severní Galie se liší ekonomicky i politicky – inklinuje spíše k severu a orientuje se na Anglii, sev. Německo a Dánsko
- panovníci celého regionu sídlili do 500 vždy na severu

Franská Galie a okolí

- nejlepší narativní prameny z celé Evropy (Řehoř Tourský, dopisy, hagiografie)
- četné archeologické výzkumy, avšak špatné propojení s písemnými prameny – zastaralé interpretační modely především v Porýní
- problematická historiografie v regionu dělaná mezi více národních tradic, hlavně německá a francouzská:
 - německá historiografie preferuje řešení otázek politických síl, aristokratické identity a elit, soci-právní členění společnosti
 - francouzská historiografie preferuje regionální socio-ekonomické a soci-politické studie
 - belgická historiografie preferuje ekonomickou historii

Franská Galie a okolí

- pozdně římská Galie okolo 400 velmi divergentní → Aquitanii a údolí Rhone prosperující centra provinciální římské aristokracie a města x v severních oblastech dochází k opouštění vill, život je militarizovaný, nižší urbanizace (výjimkou Trevír, Kolín, Paříž)
- velká germánská invaze začíná 406 → Vizigóti (mezi Toulous a Bordeaux, Akvitánie); Burgundové (okolí Ženevy); Frankové (západně Rýna, pod Trevírem)
- velké rozdíly mezi těmito germánskými etniky – např. Frankové zpočátku nejméně romanizovaní, kmenově organizované válečnické svazy
- nejúspěšnější Frankové; Visigóti odcházejí, Burgundi integrování
- Frankové žijí po obou březích Rýna a dále expandují → zabírají území Alamanů, Bavorů, Durynků, sev. Itálii → již od roku 550 nejsilnější germánská skupiny, později absolutní hegemon

Franská Galie a okolí

- Franská říše rozdělena mezi mužské příslušníky merovejské (později karolínské) dynastie do tzv. Teilreiche → četné občanské války
- existují tři (čtyři) hlavní politické jednotky s víceméně stabilními hranicemi:
 - Neustria na SZ
 - Austrasia na SV
 - Burgundsko na JV
 - Akvitánie na JZ (přechodně)
- merovejští králové velmi bohatí – pozemkové vlastnictví, výběr daní, vnější války
- 613 Chlotar II. a jeho syn Dagobert přechodně sjednocují a kontrolují území silou
- vzrůstající moc majordomů (správců dvorů), kteří dosazují krále
- velká krize po zavraždění merovejce Childerica II (675)
- Pippin II – majordomus Austrasie situaci stabilizuje → poslední velká občanská válka mezi jeho vdovou a nelegitimním synem Karlem Martelem, který vítězí → jeho syn Pippin III získává trůn a zakládá karolinskou dynstii
- karolinský politický program více systematický → vrcholí za Karla Velikého (768-814) → celá kontinentální západní Evropa se stává de facto franskou

Anglie a Wales

MAP II. Britain.

Anglie a Wales

- Británie je rozdělena do dvou zón Lowland a Highland
- území lze jen těžko kontrolovat jako celek (i Římané jej ovládli pouze po Hadriánův val)
- 410 opouštějí Římané provincii → archeologie dokládá takřka okamžitý systémový kolaps → společnost se skoro úplně deromanizovala ve všech ohledech
- když od roku 450 přicházejí malé skupiny Anglo-Sasů blíží se místní obyvatelstvo svou sociální strukturou spíše jim než svým římským předkům
- okolo 550 zde začínají vznikat malé politické jednotky: Kent, East Anglia, Wessex, později i Mercia a Bernicia (Northumberland) → velmi jednoduchá struktura orientovaná na panovníka a jeho vojenskou družinu, jejímž úkolem bylo vést drobné války se sousedními králi → dlouho zde nevznikají žádné komplikovanější a trvalejší politické struktury
- království začínají postupně expandovat → od 700 se etablují čtyři hlavní království: Northumbria, Mercia, Wessex, East Anglia

Anglie a Wales

- nejsilnější panovník Offa z Mercie (757-96) → ambiciózní program, svolává církevní koncily, přijímá papežské legáty, potlačuje ostatní království, buduje obrovské opevnění/příkop na anglicko-velšské hranici
- integrační tendence vrcholí za Alfréda Velikého (871-99)
- v letech 600-1200 silný franský kulturní vliv na dvorské prostředí
- tradiční anglická historiografie spíše germanisticky orientovaná (např. Frank Stenton)
- písemné prameny před koncem 7. stol. spíše ojedinělé, později početnější zákoníky, narativní prameny paod.
- skvělý dialog mezi historií a archeologií → především krajinné studie
- výzkum se koncentruje na formování státu a regionální směnu a výměnnou síť

Irsko

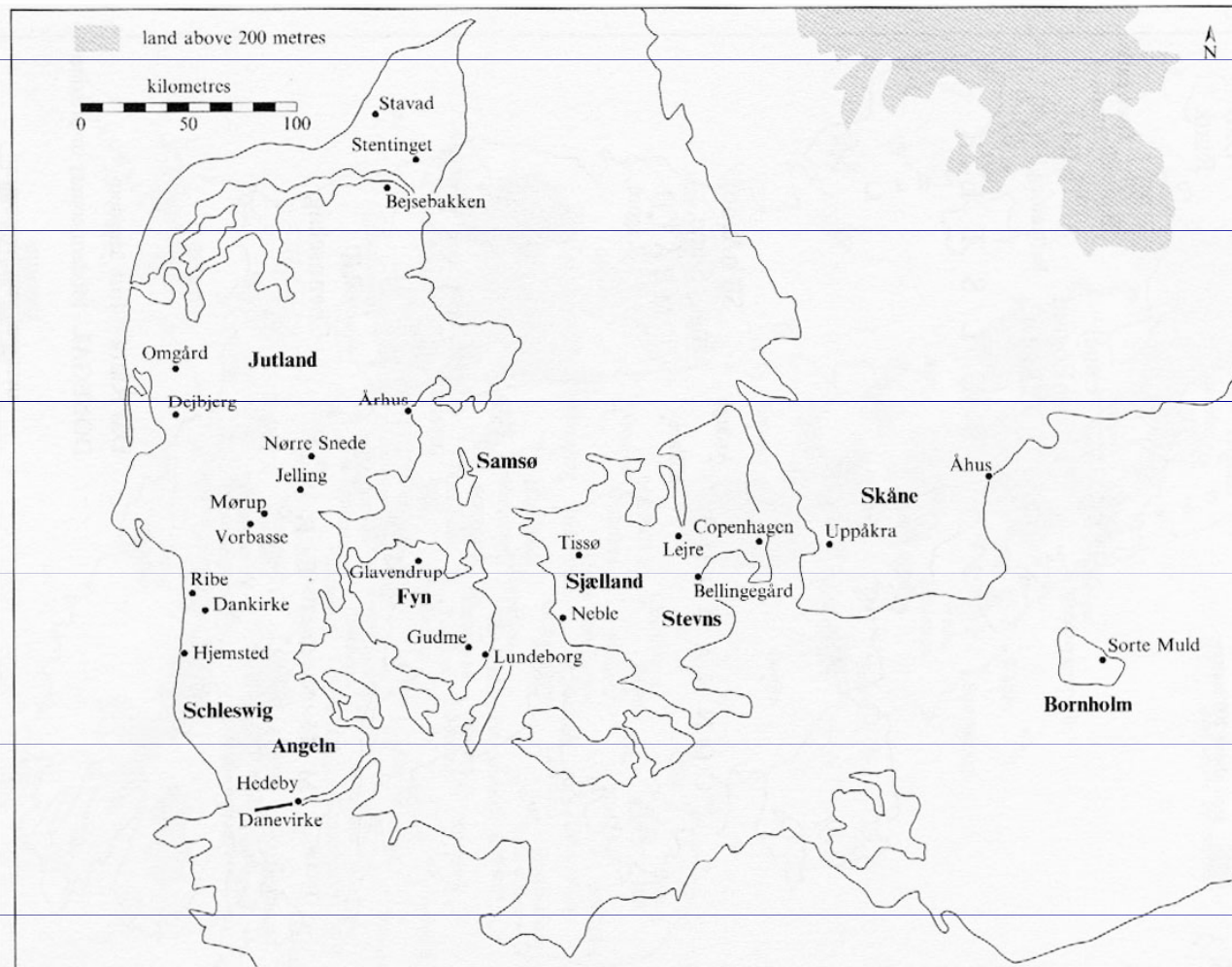

MAP 12. Ireland.

Irsko

- skládá se z centrální, často bažinaté planiny a vysočin, doplněných menšími nížinami → jen místy poměrně zemědělsky úrodné s obilnářstvím a dobytčářstvím
- nebylo součástí římské říše
- vlastní adaptace křesťanské církve, která přináší písmo → četné právní prameny ve staré irštině, heroické eposy, hagiografie, církevní prameny
- archeologické výzkumu identifikují velmi jednoduchou materiální kulturu, dokonce i v královských lokalitách
- matoucí obrázek raně středověkého Irska → v písemných pramenech je prezentována taková sociální struktura, která mohla v praxi jen těžko fungovat
- nejvíce politicky fragmentarizované území v Evropě → až 150 současných „království“, které reprezentovaly jednotlivé kmeny či klany (tuatha) → objevují se však i určití nadkrálové, kteří kontrolují více těchto jednotek
- po roce 500 se v Irsku formují dvě hlavní královské rodiny:
 - severní rodiny (Uí Néill) s ceremoniálním centrem v opuštěném pravěkém hradisku Tara
 - jižní rodiny s ceremoniálním centrem v Cashel

Dánsko

MAP 13. Denmark.

Dánsko

- skládá se z množství poloostrovů a ostrovů → snadná námořní komunikace
- částečně poměrně zemědělsky úrodně – obilnářství a dobytčářství; úrodnější než zbytek Skandinávie
- mimo římskou říši
- christianizace teprve v 10. stol. → žádné písemné prameny, jen pár runových nápisů
- velice bohaté archeologické lokality (např. Gudme)
- od 9. stol. účastníci vikingských nájezdů → dříve spíše kulturně orientovaní jižním směrem
- modelová situace – dokumentuje, jakým způsobem se vyvíjí sociální systém „svobodných Germánů“ mimo vliv římské tradice
- velmi pomalý vývoj státní struktury → z doby před rokem 800 jsou známy jen tři jména vládců

Dánsko

- z archeologických výzkumů jsou však známá velká politická centra
- z archeologického hlediska je v Dánsku zřejmá jasná hierarchie bohatství a možná i moci → zdrojem bohatství asi produkce dánského zemědělství → vizualizace moci však souvisí s importy římského a později franského luxusního zboží
- existují zde komerční a obchodní centra → Ribe a později protoměstské Hedeby/Haithabu
- tradiční dánská historiografie spojuje vznik státu/království s 10. stol. Gormem a Haraldem Modrozubem, který konvertoval ke křesťanství X archeologie dokládá jednoznačně projevy politické centralizace již v 8. stol. → to vrcholí v 9. stol., kdy král Godofrid ubránil Jutland před Franky